

IGAZ ÉS HAMIS REFORM AZ EGYHÁZBAN

CONGAR, Yves: *True and False Reform in the Church*.¹ (Transl. by Paul Philibert)
Collegeville 2011.

I. MIÉRT ÉS HOGYAN REFORMÁLJA MEG MAGÁT AZ EGYHÁZ

1. Az Egyház szentsége és a mi hibáink

- Az Egyház szentsége objektív (Szt. Ágoston), nem pedig szubjektív (donatisták). Az Egyház szent, a tagjai bűnösök.
- Az Egyház már nem hordozza a méhében a világot. A világ úgy áll az Egyház előtt, mint egy felnőtt, aki számon kéri az Egyházat.
- Már nem elég, hogy az Egyház hűséges a hagyományhoz. Az Egyháznak szembe kell néznie a kérdésekkel és a kritikákkal: a világhoz való viszonyával, a szociális értékekkel, a fejlődéssel, haladással, a társadalmi fejlődéssel is.
- Aki őszintén és teljesen elköteleződik, azt tisztelik, aki viszont felszínes és őszintétlen, azt keményen megítélik. Ma egy pap bűne diszkreditálja az Egyházat, de a személyes bűnőknél jobban megbotránkoztatja az embereket az Egyház beszűkültsége, a megértés hiánya, a cselekvésben való lassúság.
- Meg kell nyílunk a valóság új dimenziói felé. Bűn ezt a valóságot figyelmen kívül hagyni, sőt: kollektív hiba.
- Az Egyház elleni kritikák és vádak egyik táplálója az, *ahogyan* az Egyház keresztülvitte a misszióját.

Reginald Pole bíboros a trienti zsinaton elmondta, hogy ha a só ízét veszíti, nem való másra, mint hogy eltapsák, és ha nem ismerjük fel ezt, akkor teljesen feleslegesen sereglöttünk össze a zsinatra, feleslegesen invokáltuk a Szentlelket, aki legfőképpen azért lép be az emberek lelkébe, hogy meggyőzze a világot a bűnről, az igazságról és az ítéletről (*Jn 16,8*).

Charles de Lorraine bíboros felszólalásában azt hangsúlyozta, hogy joggal kérdezitek tőlünk a vihar okát. Kit vádolhatnánk? Miattunk támadt ez a vihar. „*Itt van az ideje, hogy elkezdődjék az ítélet Isten háza népén!*” (*1Pt 4,17*) „*Tisztuljatok meg, akik az Úr edényeit hordozzátok!*” (*Iz 52,11*)

1537-ben bíborosok és püspökök az Egyház reformjáról III. Pálnak címzett memorandumukban úgy fogalmaznak: „*Miattunk gyalázzák Krisztus nevét a pogányok között.*” (vö. *Róm 2,24*)

2. Miért és milyen módon szorul reformra Isten népe?

a) Isten terve

- Izrael azért veszítette el azt, hogy Isten népe legyen, mert visszautasította Isten tervének új fázisát, az új formákat, amikkel Jézus beteljesítette az ígéretet.
- Bizonyos helyzetekben csak úgy lehetünk hűségesek az alapelvhez, ha elengedjük a múltó, átmeneti formákat, amik eddig kifejezték azt.

b) A farizeizmus veszélye

- Nagy veszély, hogy az eszközökből célok lesznek: az egyházi apparátus csak eszköz.
- A másik nagy kísértés a *siker*. Isten sikere nem egyenlő a kéznél lévő eszközök sikerével. Nem tudjuk és nem kell tudnunk, hogy mik az eredményei az Isten országáért végzett munkáinknak. Vetnünk kell, nem aratnunk vagy mérlegelnünk az eredményt.

Órigenész szerint nem vagyunk igazán keresztények, hacsak nem nehéz és veszélyes annak lenni.²

c) A zsinagógává válás veszélye

¹ CONGAR, Yves: *Vraie et fausse réforme dans l'Église*. Paris, repr. 1968.

² ORIGENES: *Homiliae in Jeremiam* 4,3.

- Az Egyházban bizonyos dolgok változtathatatlanok, mert isteni rendelésűek, pl. dogmák, szentségek, az Egyház lényegi szerkezete. Bizonyos dolgok nem változtathatók meg alapvetően, mert mélyen kapcsolódnak az Egyház lényegéhez, pl. a tanítás bizonyos formulái.
- Az állandóságnak értéke van. Az emberek idegesek és kimerültek lesznek, amikor túl sok kérdéssel és választási lehetőséggel találkoznak. A skolasztika vagy a klasszikus színház kötött formái kedveztek a legkiválóbb elmék kreativitásának, mert nem kellett bajlódniuk új struktúrák feltalálásával.
- Ha azonban a jelen a múlt egy korábban megfagyott állapota, akkor megáll az élet természetes folyása. Az ilyen „hűség” való hivatkozás a változástól való elzárkózás indoka – ahogyan a zsinagóga esetében.
- Fontos tisztáznunk a *hűség* fogalmát. Az alapelv legmélyebb jelentéséhez kell hűségessé lennünk, még ha el is kell engednünk formákat, amiket az az idők folyamán magára vett.
- A *hűség* két szintje:
 - a) a hűség alapvetően az alapelvben áll fenn, amely legmélyebb igazságát adja
 - b) fennáll egy bizonyos állapotban, formában, formulában, amit történetileg vesz magára
- Úton vagyunk, ecclesia militans vagyunk, az igazság keresi a kifejeződési formáit, az Isten által elrendelt alapelv realizálódásait látjuk.
- Átmeneti korok egy pontján az Egyháznak muszáj revideálnia a „bevett eszméket”, kritikusán kell rátekintenie a megelőző időszakra és bizonyos történeti formákra.
- Sok kortársunk elveti a kereszténységet, de gyakran csak a konkrét szociológiai formát vetik el, mert az elfogadhatatlan számukra.

Miért indult el a reformáció? A problémát nem a hierarchia jelentette, hanem a pasztorális hiányosságok; nem a szentségek vagy a kegyelemről szóló tanítás, hanem a gyakorlat, ami egy nominalista kegyelemteológiából eredt. A probléma a *dolgok állása* volt.

- Amikor új lelkületre van szükség, egy egész rendszer megújítására, és nem csak visszaélések kiigazítására, akkor gyakran új vezetőkre van szükség. Azok, akik egy adott rendszerben nőttek fel, gyakran foglyai a rendszernek, nem akarják és nem is képesek megkérdőjelezni a status quót.
- Amikor hiányoznak a próféták vagy nincsenek meghallgatva, Isten időnként „eseményeket” küld, amik újraformálják a megértésünket, felfogásunkat, és ezek az események gyakran kemény tanítók.
- Vannak dolgok, amiket csak akkor értünk meg, amikor teljesen megsemmisülünk, nemcsak az erkölcsi életünkben, az Istennel és a felebaráttal való lelki kapcsolatban, hanem az apostoli munkában és a társadalomhoz és a történelemhez való viszonyunkban is.

Megállapítások a reformról:

1. A tisztán erkölcsi reform elégtelen, ez ui. nem érinti a strukturális okokat, amik a problémák mögött meghúzódnak, és így nem képes dinamikus eszközöket működésbe hozni, amik megváltoztatnák a történelmet (mint pl. VII. Gergely esetében).
2. Ahhoz, hogy az evangéliumi lelkület realizálódjon a vallási közegben, az evangéliumi lelkületnek hatással kell lennie a feltételekre, ahogyan az emberek élnek.
3. A valódi megújuláshoz az Egyháznak nagylelkűen rá kell hangolódnia a megújuló társadalmi struktúrára, amiket meg kell keresztelnie.

3. Próféta és reformerek

- Az életszentség kevés a dolgok állásának megváltoztatásához. A reform elindulásához kevés a ragaszkodás a kánonokhoz, új szabályok kihirdetése, programok vagy lelkiismereti értekezések.
- A reformhoz az is kell, hogy egyesek az életükkel elköteleződjenek, feláldozva magukat.
- Olyanokra van szükség, akik nem foglyai a korábbi rendszernek.
- *Prófétára* van szükség, aki

- a) szembehelyezkedik azzal, hogy az eszközből cél legyen, hogy a külső formát keressük vagy magasztaljuk
 - b) a lelket keresi a betű mögött
 - c) az ellenkezőjét látja, mint mindenki más
 - d) megfordítja a látható rendet, ami hamis, és feltárja a valódi rendet
 - e) rettenthetetlen (Nátán, Elizeus, Keresztelő Szt. János, Szt. Ambrus stb.)
 - f) de érzi a gyengeségét is
 - g) tudatában van magányának, és nagy a kísértés, hogy visszatérjen és elvegyüljön a többiek között, hogy feladja, de mégis tudja „*amikor gyenge vagyok, akkor vagyok erős*” (2Kor 12,10)
- Minden Isten tervének szolgálatában áll: életszentség, evilági tevékenység, még a bűn is.
- Néha, pl. a reformációkor, a próféták fájó hiánya mutatkozott, akik valóban megértették volna a körülöttük zajló eseményeket.

- *Hamis próféták:*

A látnokok, akik azt hiszik, isteni küldetésük van, nagy katasztrófák forrásai lehetnek – személyes gyengeségből cselekszenek, a realizmus hiányától szenvednek. Ha hatalmat kapnak, romboló fanatikussá válhatnak (pl. Ravillac, Hitler).

Toxikus lehet, ha valaki nyomot akar hagyni a történelemben. Nagy károkat okozhat, ha a „próféta” türelmetlen, nem győzi kivárni az események kibontakozását a bizonyossággal, hogy a magban benne van a leendő gyümölcs, hanem próbálja siettetni a dolgokat, hogy az ő álma megvalósulhasson.

- *Valódi próféták:*

A valódi próféták is érzik a kiválasztottság felmagasztaló érzését, de érzik a semmisségüket is.

Az Egyházban egyedül érvényes prófétaság az Egyház apostoliságának szolgálatában áll.

II. A SZAKADÁS NÉLKÜLI AUTENTIKUS REFORM FELTÉTELEI

1. A probléma

- Az intézmények, a személyek fejlődése mindig kockázatot rejt magában: ha rossz irányt vesz, akkor az innovációból deviáció lesz.
- Az eretnekek tehetséges emberekből lesznek.³ Eretnekségeket csak nagy emberek indítanak el.⁴

Ha Peter Waldóban kicsit több erény és zsenialitás lett volna, akkor talán egy Szt. Domonkos vagy Szt. Ferenc lehetett volna, de úgy gondolta, hogy az Egyházat nem lehet megmenteni az Egyházon keresztül.

- Möhler felosztása: *Gegensatz* (ellentét) – *Widerspruch* (ellentmondás)
- Természetes, hogy az Egyházban különböző nézőpontok és ellentétek vannak, ez egészséges, és szükséges a fejlődéshez; ha ezt kiiktatnánk, megállna a fejlődés.
- A veszély abban van, ha az ellentét ellentmondássá válik, ha lerombolja a communiót, ha önzőn elszigeteltté válik, ha elutasítja, hogy a másikkal és a hagyományhoz kell kapcsolódnia.

2. Az első feltétel: szeretet és pasztorális törődés

- A reformer tisztában van a küldetésével, rabja az eszményének.
- Általában magányos, szemben áll a status quóval, és nem érzi magát teljesen otthon az Egyházban.
- Ha megpróbálja rendszerré szervezni vagy csak formulába önteni a meggyőződését, könnyen unitradicionalizmusba eshet: egyetlen nézőponthoz ragaszkodik (Luther, Petrus Damianus, Szt. Bernát). A nagy reformerek általában egyszerűsítők.

³ HIERONYMUS: *In Hoseam commentarium* 2,10,1 (PL 25,902).

⁴ AUGUSTINUS: *Enarrationes in Psalmos* 126,5 (PL 37,1652).

- A prófétának fejlesztenie kell az intuícióját, de nem egy divattá vagy rendszerré, hanem bele kell foglalnia az Egyház meglévő testébe, meg kell újítania az Egyházat.
- El kell fogadnunk az Egyházat, de nem kell elfogadnunk olyannak, amilyen most.
- Ha nem fogadjuk el, akkor valami mást ragadunk meg, és akkor nem az Egyházat fogjuk megreformálni, ha viszont elfogadjuk ilyenek, akkor nem fogjuk megreformálni.
- A hűségünknek nem felszínesnek, hanem mélynek kell lennie.
- A prófétai lelkülethez pasztorális lelkület is kell.

3. A második feltétel: Communióban maradni az egész Egyházzal

- Ha el akarjuk kerülni, hogy a prófétai küldetés és a reform kisiklást eredményezzen, élő kapcsolatban kell maradni az egész Egyházzal.
- Csak a teljes communióban ragadhatjuk meg a teljes igazságot a maga teljességében. Lehetetlen, hogy az egyének egyedül tudják és tanítsák a teljes igazságot. A teljes igazság a communióban található, sem külső forma, sem részleges formula nem képes kimeríteni vagy megfelelően kifejezni azt, ahogy az Egyház él és gondolkodik.
- A felülről indított reformok kevésbé hatékonyak, amennyiben nem párosulnak a lentiek széleskörű részvételével. (*Quod omnes tangit, ab omnibus tractari debet.*)
- Ha a reform csak felülről jön, nem jut messzire. Kell egy belső impulzus (*élan*), amit egy rendelet felülről nem tud feléleszteni. Jól látta Luther, hogy a reform az egész világ feladata.⁵
- Az *Egyház reformja* azonban akkor lesz *reform az Egyházban*, nem pedig törés, ha az Egyház a reformjavaslatokat befogadja, ha a központ megadja a jóváhagyást és az egység áldását (pl. Assisi Szt. Ferenc).
- A protestáns előfeltevés szerint a lélek szemben áll a formával, a sugalmazás a tekintéllyel, a próféta a hatalommal. Valójában azonban a Lélek az egész Egyházat élteti: a perifériát és a központot is (vö. *Ef 4,16*). Ugyanaz a Lélek éltet minket, ami az egész Egyházat is, és biztosítja az egységet. A Lélek minden egyesben azt mozdítja elő, ami az egésznek a szolgálatához kell.
- Ernst Troeltsch szerint a szekták és a szerzetesrendek egyformák, csak a szerzetesrendek egyházasítva vannak. Valójában azonban mély különbség van köztük az Egyházzal való hozzáállásukban.
- A protestantizmus kiüresítette az Egyház fogalmát, mintha mindig pünkösdi lenne, annak egyházi következményei nélkül. Csak a prófétai aspektust tartják meg, így elvesz a küldetés hierarchikus apostolisága.
- Goyau felosztása: *Orbis* (a világ: remények, problémák, kérések) – *Urbs* (a központ: határok, szabályok, felelősség az egészért, az egység apostoli hangja).
- Egy Egyházon belüli megújulás nem tekinti magát az igazi kereszténységnek, mindenki más kizárásával, hanem pusztán egy erőfeszítésnek a kereszténységen belül, hogy létrehozza annak egy tökéletesebb megvalósulását.
- A szekta a saját nézőpontjával törődik, amit az igaz kereszténységnek tart. A szerzetesrend az Egyház lelkével törődik, amit az Egyházon belül akar fejleszteni.

„*Aki elveszíti életét, megmenti azt*”:⁶ Szt. Ferenc vagy Szt. Benedek lelkisége ma is él rendjeikben, csatlakozhat hozzájuk, aki akar, de Waldo lelkisége semmilyen konkrét formában nem létezik.

A janzenizmus egyik alapvető tévedése az volt, hogy Szt. Ágoston szövegeiből úgy merített inspirációt, hogy nem tartotta fenn a docilitását a konkrét Egyház konkrét élete irányában.

- De: a reform sikeréhez a centrumnak is meg kell hallgatnia a perifériát. Az alulról jövő kezdeményezést a központnak be kell fogadnia.

⁵ LUTHER: *Resolutiones disputationum de indulgentiarum virtute*. Concl. 89.

⁶ Vö. *Mk 8,35; Lk 9,24*.

Szt. Bernát írta III. Jenő pápának: „*Meddig fogod még figyelmen kívül hagyni az egész világ panaszait?!⁷*”

4. A harmadik feltétel: Türelemmel viselni a késedelmet

- Az az újító, akinek a reformja szakadásba torkollik, nem volt türelmes. Nem tartja tiszteletben Isten vagy az Egyház lassúságát. Ha az Egyház nem teljesíti azonnal a kéréseit, akkor távozik. A türelmetlenséggel elveszük másoktól a lehetőséget, hogy megváltozzanak, ami pedig bekövetkezett volna.
- Nem cél a konkoly kitépése (vö. *Mt 13,29*), mégis sok reformer ezt szeretné.
- Az eretnenség általában valaminek a puszta intellektuális megragadásából fakad, és túl türelmetlen ahhoz, hogy megvárja, hogy az élet kifejlődjön és hogy fokozatosan tanuljon a tapasztalatokból.
- Egy eszme túl gyors formulába rögzítése száraz és felszínes eredményt hoz. Szükség van a szakutcákba vezető próbálkozásokra is, hogy új utak nyíljanak meg.

Kálvin 27 évesen írta az *Institutionest*, *Szervét Mihály* pedig még 20 éves sem volt a *De Trinitatis erroribus* keletkezésekor. *Luther* újra feltalálta a kereszténységet, nem az Egyházzal és az Egyházon belül, hanem az Egyház és annak tradíciója ellenében.

- Alázatra és spirituális hajlékonyságra van szükség, ami tudatában van a tökéletlenségeknek és a halálos kompromisszumoknak.
- A türelem nem annyira az idő múlásával áll kapcsolatban, hanem spirituális docilitás, önmagunkkal szembeni kétely, visszafogottság az egyszerű vagy a mindent vagy semmit megoldásokkal szemben.
- A kereszténység egy valóság, amit élni és gyakorolni kell, nem pusztán egy szöveg, amit elemezni kell. A reformátorok nem értették meg, hogy a keresztény valóság inkább továbbadva volt, mint hirdetve.
- A pasztorális megközelítés mérsékelt változásokat alkalmaz, amik nem fordítanak mindent a fejük tetejére.
- Az Egyház elfogadó a precedenst teremtő tevékenységekkel, de nem tűri el, hogy az alapvető struktúráját megkérdőjelezzék.
- Aki eredményes reformot szeretne, annak kezdeményeznie is kell, és az egészségtelen *via factit* (kész tények elé állítás) is el kell kerülnie. Új utakat kell nyitni a fejlődésnek, de figyelni kell az egység és a folytonosság követelményeire is.
- A reformernek kettős hűségre van szüksége: érzelmi terhelttségben és belső felkavartságban kell élnie, amíg az újítás asszimilálódik az egységhez és hiteles fejlődéssé válik.
- A hűséges reformernek feladata, hogy felébressze a vezetőket a hamis biztonságtudatukból.

Yves de Chartres szerint VII. Gergely mondta, hogy „*Krisztus nem azt mondta, hogy én vagyok a megszokás, hanem hogy én vagyok az igazság. Nem számít, milyen régi vagy elterjedt egy szokás, utat kell engednie az igazságnak.*”

- Az igazi próféta megtalálja a módját, hogy megtegye, amit kell, és hogy meghallgassák.
- A prófétának készen kell állnia az ellenkezésre, akár az üldözésre is, de legalább az ellenállásra; ez a „türelem” része. Minél türelmesebb egy reformer, annál hatékonyabb.

Nincs szülés fájdalom nélkül: számos szent börtönben találta magát (Avilai János, Keresztes János, Loyolai Ignác, Kalazanci József, Grignon de Monfort).

5. A negyedik feltétel: Valódi megújulás a hagyomány alapjához való visszatéréssel kezdődnie

- Egy katolikus reformmozgalomnak a katolicizmus alapvető elveihez való visszatéréssel kell kezdődnie.

⁷ BERNARDUS DE CLARA VALLE: *De consideratione* 1,3,2,7 (PL 182,762).

- A hagyomány a fejlődés folyamatossága, ami az Egyház kezdeti ajándékából ered. A hagyomány a források (Szentírás, korai Egyház eseményei), az egyházatyák tanítása, az Egyház hite és imája (liturgia), az egyházdoktorok és lelki mesterek autentikus vizsgálódásai, a lelkiesség és a tanítás fejlődése, az aktuális Egyház gondolkodása és fejlődése.

Szt. Ágoston szerint a katolicizmus olyan, mint egy nagy fa ágai, amelyek a törzsből kapják az életet, nem pedig egy halom levágott ág, szétszórva a fa körül.⁸

- A reform az élet megújulása, de a reformmozgalomnak vissza kell térnie a tradíció forrásaihoz.

- A prófétának mélyen értenie kell a tradíciót, hogy meg tudja különböztetni, mi hasznos és mi haszontalan az új dolgokból, mert az asszimiláció során mindig elvesz valamennyi abból, amit asszimilálunk (pl. Aquinói Szt. Tamás: Arisztotelész filozófiája; Abbé Mercier: a teológia és a modern pszichológia szintézise).

- Kétféle adaptáció: innovatív (újító) <=> fejlődéssel együtt zajló

- Az *innovatív adaptáció* hibás reformizmus: pusztán racionális megközelítés, individualista makacsság, amely meg van győződve a saját igazáról az Egyház közös tradíciójával szemben is, spirituális türelmetlenség, a források alapos kutatásának hiánya (pl. Markión, protestáns reformáció).

- A *hagyomány valódi fejlődése*: visszatérés a forrásokhoz, megkülönböztetés és megtisztítás, egyensúly, teljes spirituális közösség, komplementaritás. Mindezek túllépik egy személy vagy egy csoport lehetőségeit, ez legalább egy generáció munkája.

- Szükség van prófétikus elemekre is, és az Egyház communiójára is.

- Várakozásra van szükség, hogy a megkülönböztetés működni tudjon, hogy a szerves asszimiláció és fejlődés végbemehessen.

„Az asszimiláció nem egy mechanikus művelet, ami máról holnapra megvalósítható. Azzal, hogy azt állítják, hogy ez egy egyszerű és könnyű művelet, ezek a türelmetlen reformerek megmutatják, milyen mértékben idegenek az Egyház lényegi lelkületétől.”⁹

- Egy ötlet értékeléséhez idő kell, lehetőségek, érlelődés, tisztázás, gyümölcsözés.

- Megvan a feladata a *maiores*nek (az egyház vezetői) is. A hierarchia a tradíció őre és értelmezője, megerősít vagy elítél.

- Az elítélés hasznos lehet a reformer számára, mert a forrásokhoz való visszatérésre ösztönzi.

⁸ AUGUSTINUS: *Sermo* 46,8,18 (PL 38,280–281).

⁹ FOERSTER, Friedrich Wilhelm: *La vraie et fausse adaptation*. In ID.: *Autorité et liberté*. Lausanne 1920². 183.